

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՐՆԻՈՐԻԶ

Գ Լ ՈՒ Խ Տ Ա Ս Ն Մ Է Կ Ե Ր Ո Ր Դ

ረ ሆ ሂ ገ ዩ ሪ (*)

Տրդաս հեռացած էր պալատէն և առանձինն կը շրջէր անառնեհոռն մէջ և լեւեհեռուն վրայ: Ոչ ոք կը համարձակէր իրեն ծառնել: Իր անարկուն կերպարանքը կը սարսափեցնէր բոլորը: Պալատական պաշտօնատարները, զինուորականները, քուրմերը, Աշխէն թագուհին և Խոսրովիդուխաբը, բոլորն ալ կը մտածէին թէ ինչպէ՞ս կրնային թագաւորը պալատ վերադարձնել: Խոսրովիդուխաբ կը հաւատար թէ մեծ մարտիրոս Գրիգորիոսը միայն պիտի կրնար իր եղբայրը բուժել: Դեշեքը երազ էր տեսեր, երկխօսէն հրեշտակ մը կ'իջնէր և կը կենար Խոր-Վիրապի շաւրթին: Նշողարձակ կերպարանքով, արեւու ճառագայթներուն տակ հալող ձիւնին պէս: Եւ ով հրաշք, երկնային տաղէակը լուսեղէն պարանով դուրս կը բանէր բազմաւորչար վկան: Յետոյ կը բացուէր արիւնավառ հարիզանը հայ աշխարհին, որ կ'այրէր բոցերու մէջ: Սե ծախը մինչև երկինք կը բարձրանար, իսկ Անահիտի սակի արձանը կը հալէր համառութեմ հրդեհին մէջ: Իրեն կը թուէր թէ մամանակի խորէն շարան շարան արքաներ, հայրապետներ, զօրավարներ, սակեմամուկ զգեստներով, խաչերով և սուրբերով կը քալէին գէպի արեւելք, որ ծով էր արիւնի: Յետոյ հրեշտակը կը ստանար կերպարանքը Գրիգորիոսին, որ հեկայ խալով մը կ'օրհնէր հայ աշխարհը: Երբ արթնցաւ, քրտինքներու մէջ էր և կը կեար իր յաւուսմէն:

Նախարարներէն ոչ մէկը կը հաւատար թէ Գրիգորիօսը ապկաւին ողջ կրնար
 ըլլալ, բայց Խորովիգոսիսը գիտէր թէ
 ողջ թէ ոչ, թէ իր սեռածը զազրազրուն
 կարգ մը չէր: Ու կը մտածէր թէ բաւ
 թանձրացեալ, իրականութիւնները նախ

տեսիլներն են հոգիին մէջ, Հոն ուր կանգ
կ'առնէ ժառանգը, կը շողայ տեսիլքին
նառագայթը: Տեսիլքը հոգեկան իրակա-
նութեան շողն է, զկը՝ բնական իրողու-
թիւններէն: Սուրբերն ու ստեղծագործ
հոգիները տեսիլքի լոյսով կ'առաջնորդ-
ուին, Խորովիդուխտ լստոյ պիտի գիտ-
նար որ մեր պատմութիւնը դարերով տե-
սիլներու այդ հրաշքով պիտի քուլէր և
մեր գոյութիւնը գիտն պիտի բլլար այդ
տեսիլներէն:

Օրեր յետոյ, Օտա, Աշեքսանդր եւ Արթուրազը իշխանները, Խորովիդուխտի ընկերակցութեամբ, ճամբայ իւան գէպի Արթուշատի բերդը, որուն հինաւուրց պալատին ներքն փորուած էր Խոր-Վերապը, որ կը փառայէր իբրեւ զնաան ժողովարաններու։ Օտա նախարարը բերել տուաւ երկուր պարան մը եւ կախելով Վիրապէն վար, շարժեց, յետոյ գոչեց բարձրաձայն։ Շորիգորիոս, եթէ ողջ ետ յայտնէ ինքզինքդ։ Բանտարկեալը բռնեց պարանք եւ շարժեց։ Եկողներուն ուրախութիւնը չափ չունէր։ Երբ Վիրապէն գուրս, իր գունաթափ վերարկուին մէջ հաղիւ երեսուրով, բազմաշարքը նայեցաւ ներկաներուն, անոր աչքերուն մէջ տարափը վառեց խաղաղութիւն մը կար։ Բոլորը լեցնեցան ծանր զգացումէ մը, յորտեաւ տապալաւ միայն կոնար տալ։

Ճերմակ էին մաղերը վերապէն դուրս
ելլողին, լեւան էին ողջ ձիւնահեփերուն
պէս: Խոհուհիներէն կնճռատած դէմքին
վրայ՝ բոսոր վկայութիւններ տարինե-
րուն: Բայց իբր թաղամասն հոգին, իբրեւ
փող երկնքին, կընար առկաւին շարժել
հոգիները անդամադերկութեան: Տոկացած
էր տարիներով, վճռակալն ու պիտի, ու-
րուն փայծ էր նազած վերքերն իր հո-
դիին առ մարմինն եւ առժամանակ քաղցին,
պահելով իր մէջ կակիժը անցնող օրերուն:
Սպասած էր անայլալ, հլու՝ Աստուծոյ

(*) Գլուխ մը՝ ապագան ելու պատրաստ
 իշխանութի Լուսաւորի Խորագրով գործէն:

ձայնին, պահելով միշտ պայծառութիւնը յոյսին ու հաւատքին, ազգութեամբ իր ժողովուրդի լուսաւորութեան երազով:

Խորովիդուխտը պատմեց Վիրապէն գուրս ելլողին Տրդատի ախուր պատմութիւնը: Մեծ եղաւ զարմանքը ուժեղուն, երբ Գրիգորիոսը յայտնեց թէ իրազեկ էր եղածին: Վնասին մի յուսահատիք, ստորին տակաւին իր վախճանին չհասած, նոր և հրաշալի լոյս մը պիտի բացուի մեր աշխարհին վրայ, տարիներու իմ հասունեցած երազին պէս: Կը զգայի թէ առանց իմ երազի իրագործման, մանր պիտի չմասննար ինծի: Ամէն առաւօտ բարեպաշտ հոգի մը նկանակ մը կը նետէր զնստունէն ներս, յիշեցնելով ինծի իսրայէլի որդիներուն համար անապատին մէջ երկինքէն թափուող մանանան: Ես գիտէի թէ որ բարի ձեռքէն էր որ այդ բարիքը կու գար: Հոս Խորովիդուխտը չկրցաւ զսպել իր բացումները: Շեւ չէի կրնար տեսնել այդ բարեկցորդը, բայց կը զգայի կարծես իր պատկերը, երկնքի վրայ շարժող Աստուծոյ ձեռքին պէս: Հակառակ Խոր-Վիրապի մութին, աւելն օր անհունօրէն կ'ըսէինք ներքին աշխարհս: Այլեւ լուսաւոր կերպով կ'ըմբռնէի կեանքին իմաստը, ծնելու բարիքը և առաւպանքի քաղցրութիւնը: Վիրապը դադարած էր ինծի համար թխուր իրականութիւն մը, բայց չէի հակառակ ներքինի մութին, լոյս կար շուրջս: Կը տեսնէի աստղեր, հոգիին երկնքին վրայ բացուող շուշաններու նման: Կը հաւատայի աստղիս, որ ծլած էր մէջս, հայրենի հողէն, ժողովուրդին սիրտէն: Ես այլեւ ինքզինքիս չէի պատկաներ, տարիներու երազս զիս իր թեւերուն մէջ առած կ'օրօրէր: Գիտէի թէ համբերութիւնը յաճախ զոնն է անհամբերութեան, սակայն վրաստանութեան ուժը կը սանձադրեմք սիրտս վախի տաճանայէն: Գիտէի նոյն աստի թէ երկար էր ճամբան որ կ'առաջնորդէր զիս դժուրէն լոյսին:

Խորովիդուխտը կու լար ուրախութեան: Շուրհ մեր նոր փրկիչը պիտի ըլլատ, անհուն բախտանք մեր վերքերուն: Մեր ժողովուրդի ողբերգութենէն ծնար դուն, որպէսզի քեզմով ունենայ

ան իր նոր յարութեան փառքը, անհուն խաչկալութենէն յետոյ: Դուն Գրիգորիոս անթեղուած հաւատք, երկինքէն իրաւած մեզի իբրեւ գարնանային անձրեւ, որպէսզի իրենց ցերեզմաններուն մէջ մխիթարութեամբ սարսուռն մեր արդար նահատակները: Դուն համաւոր զոհը եղար, անարատ վկան, որպէսզի մեր աշխարհին բաշխեալ հոգիք իբրեւ ջուր մկրտութեան, լուսաւ մեղքերը բազմաթիւր մեր հոգիներուն: Կը պաղատինք քեզի որ ներս Տրդատին և իշխաններուն, քեզի հասցուցած իրենց շարիքին համար: Խորովիդուխտը հիմա կը զգար որ Աստուած ողջ պահած էր Գրիգորիոսը իբրեւ ազատարար Թաղաւորին և հայրենիքին:

Գրիգորիոսի հողամոյն կերպարանքը, որ կտակն էր բանտին, նման էր մարդու մը՝ որ անցած էր կարծես մահաւան մղձաւանջէն, բայց մնացած էր կենդանի: Յոգնութիւն և հեռաւորութիւն կար անոր աշխարհուն մէջ, որոնք կը վախճային կարծես լոյսէն: Կը նայէր մեղմով շուրջիններուն, տարիներու բանտարկութիւնը վերածնար էր զինքը պատին գամուած պատկերին, որ նախկին չէր սպառած: Սակայն իր նայուածքը երկնայնացած ոյժ մը ունէր, երկնքին կոչմանը դարձել կարենալու չափ: Կը խօսէր մեղմ բայց խորունկ: Մէկը կարծես առած ըլլար տեսարար ծանրութիւնը իր միտքերուն և թողած միայն կաշին, իր ոսկորները ապաւարտող: Սակայն խաղաղ ու վստահին իր խօսքերը և անոնցմէ կը ծաւալէր երկնային ապահովութիւն մը: Անոնք կ'իջնէին իր շրթներէն առանց փշուրակու: Ճանաչու գործը զիրար կը լրացնէին, վերածնելու խօսողը երկինքէն իջած պատգամաւորի մը: Ձայնը պահած էր երբեմնի իր դայն քաղցրութիւնը, որ իր հոտած մարմինէն կը ըլլէր անդնալանի համով, իբր արդիւնք ճշմունքեան, որ մեր մարմինն աւելորդը կը չողիտանէ և կը թողու միայն ճորթը, իբրեւ պատանք մարմին: Անոր կախուած կողմերը կը պրկէին սանտրը իր թարթիչներուն, փոքրեւել համար կարծես ներսի ասպնեակը, որպէսզի ան կարենար տեսնել քիչը աշխարհէն և առնել աւելին երկինքէն: Վի յուսահատիք

կ'ըսէր, «գարը Աստուծոյ է. Յիսուսի շնորհիւ պիտի բուժուի արքան»։ Յետոյ իշխանները մօտեցան իրեն և ծնրադրեցին իր առջև։ Խոսքով դուրստը սուրբին առջև նետուեցաւ և հեկեկալով անոր ձեռքերը կը համբուէր։ Գրիգորիոսը, յուզուած յիշատակներով, ըսաւ. «Խոսքով դուրստ, լսուեցան մեր աղօթքները, թագաւորը պիտի վերագտնէ իր առողջութիւնը և նոր դարագլուխ մը պիտի բացուի հոյ աշխարհին համար, այնպէս կ'ըսէ ինծի Տիրոջ հոգին։ Բարեբախտ են անոնք, որոնք խորհեցան, խօսեցան և գործեցին, համաձայն գիտակցութեան մը՝ որ շնորհն է խղճին։ Եթէ ապրած էք ցարդ մեղքերու մէջ, մի յուսահատի՛ք, հաւատացէ՛ք գերագոյն արդարութեան ձայնին։ Յաճախ դժբախտութիւնը, մեղքը կը բռնան աշխարհը, որոնք բնաւ պիտի չբացուէին։ Մտաւոր Աստուծոյ կ'երթայ, հեռանալով յաճախ երկնքէն։ Մեղքի ամպէն կարելի է տեսնել զԱստուած և արցունքի բիւրեղէն՝ փրկութեան ծիածանը։ Երբ զոհերը բարենաւ գթայ իրենց դահիճներուն, այն ատի՛ն մեր կեանքի ցաւաքին աղջէն պիտի կրնայ բխիլ օրոյ և խաղաղութեան գարունը։ Որովհետեւ մեղքն իսկ թանկագին է, երբ անկէ կը բխի զղջումին աղաժանգը»։

* * *

Վաղարշապատէն և աւելի հեռուներէն, հազարաւորներ կեցած անտառի մը եզրին՝ կը ապաստին տաքնապով, վախով, հետաքրքրութեամբ։ Եթէ անբուժելի միայ թագաւորը կամ պատէ, ապանէ սուրբը, կը մտածէին, իրարու քով շարուած մարդերը։ Զինուորները կը հսկէին, իսկ ժողովուրդը պատ պատ կեցած, անհուն անձկութեան մը մէջ կ'հետար ինքն իր վրայ։ Անոնք իրարու կը պատմէին Գրիգորիոսին կեանքն ու շարժարանքները։ Քստմնելի հետաքրքրութիւն մը կը ստիպէր շատերը անտառին խորքերը երկարել, գէթ հեռուէն թագաւորը տեսնելու համար, որ ըստ իր մասին եղած պատմութիւններուն, գաղանախեալ հետ կ'ապրէր։ Կէսօրէն վերջ, Վաղարշապատի կողմէն տեսանելի եղաւ հսկայ թափօր մը, բաղկացած իշխաններէն, զինուորներէն,

քուրմերէն և պալատի պաշտօնեաներէն, որոնք զինուած էին պարաններով և սուրբով։ Անոնց առջևէն կը քալէր սուրբը, մինչև պնդեցին ծփացող իր վերարկուին մէջ ամփոփուած։ Տփոյն էր, կարծես գերեզմանէն նոր ելած. սակայն իր աչքերը կը շողային վիշտէն քաղցրացած անգործութեամբ։

Թագաւորը անտառին խորք, ծառի մը տակ պառկած էր, լքուած գազանի մը նման և հետաքրքրութեամբ ու անձեկով իրեն մօտեցողներուն կը նայէր։ Գրիգորիոսը յամբարէն կը մօտենար, գաղաղի որջին մօտեցողի վախով։ Ժողովուրդը շունչ բռնած, երկիւղալից՝ սուրբին կը նայէր, հրաշք մը տեսնելու խոր անձկութեամբ։ Տրդատ այլուրացած և անշարժ, կը նայէր իրեն մօտեցող մարդուն, առանց զգալու կարծես իր շուրջ կատարուածը։ Վարկահանները ժամերու պէս կ'անցնէին հոն սպասողներուն համար։ Արքան Գրիգորիոսէն չէր հեռացներ իր պարտաւ նայուածքը։ Յետոյ սաքի ելաւ, մօտեցաւ սուրբին, կարծես անակնալի եկած, և անոր ուսին դրաւ իր կարշնեղ ձեռքերը։ Անոր երեսէն կը պոկուէր սակայն զգացական ամէն շարժում։ «Տրդատ, յիշէ Յուսաստանը, Լիւնոս զօրավարը, անոր զեղեցիկ զղեակը», կը յարէր Գրիգորիոսը։ Տրդատ չէր հեռացներ իր նայուածքը Գրիգորիոսի գէմքէն, մասնաւոր խորամուխ աչքերէն, զսպուած անոնց պակուցիչ ուժէն։ Արքային գլուխը իջած էր տոյժ իր հուրձգին։ Երկու գլուխները մօտ էին իրարու, անտեսանելի ձեռքէ մը կարծես հրուած։ Տակաւ արքայի խանգարուած գէմքին վրայ կը դողդողային շարժումներ, որոնք կը յայտնէին հագցնեալ զգացումներ, յիշողութիւններ, անգիտակցութեան գիտակցութեան գացող։ Անհուն էր անձեկը արքային, վախէն հալած անոր աչքերը տրտմանէն նեղուած՝ կը մշուշուէին։ Բայց ինչ որ ուշագրաւ էր ամենէն աւելի, օգնութեան սպասողի իր նկուս վիճակն էր, որովհետեւ անոր դաւ մը պէս, որուն մէկ սաքը ներսն է անգունդէն և որ անսակտուր թեւերով թուրքի շրթունքին կը պլլուի։ Մղձաւանջը որմէ կը հալածուէր, անոր երեսին կը փռուէր շօտափելի քօղի մը նման։

Տրդատի մէջ կը մղուէր հոգիի պայ-
քարը: Իր նայուածքը երթալով տեւի
խոր կը թաղուէր Գրիգորիոսի աշխարհուն
մէջ: Յանկարծ հեկեկանքի սարսուռ մը
կը լեցնէր շրջալսարը: Զայուած այդ
հառաչանքը կը բխէր թագաւորի սրտէն,
որ Գրիգորիոսի ոտքերուն ինկած կ'ա-
տասուէր: Սուրբին շրթները կը դադային
առթթի մրմունջներով և սիրաւ կը
ճնշուէր, տեսնելով տուայտանքը իր քա-
րեկամին, ջուրի մէջ խղճողուզի մը նման,
որ ափունքին կը փորձէ մօտենալ: Արքան
կը շարունակէր պառկած մնալ, նայելով
Գրիգորիոսի ոտքերուն, ձեռքերուն և
մարմնի ուղիներուն, որոնք զինքը տխուր
անցեալին կը մօտեցնէին: Իսկ սուրբը
թեւերը բացած կ'աղօթէր: Տրդատ տակաւ
կը դգար թէ իր սիրտէն նոր լոյս մը կը
բացուէր, գերագոյն զիջլի մը աղապա-
տանքով: Իրեն այնպէս կու գար թէ բո-
լոր մեկնող օրերը տառապազին հոգե-
վարքով մը կը գոցէին իրենց նայուածքը
անդիմադրելիօրէն: Իր աշխարհէն հոսող
արցունքի կաթիլները կը շողային, խո-
բաններուն վրայ ծաղկող լոյսի կոտուց՝ ե-
րուն պէս: Զուրկառազիրը երբեմն այնպէս
մտադոց աչքերը կը բանայ իրենց կործա-
տական ջունքէն:

Տրդատ ոտքի ելած էր: Իր քովն էին
նոսրովիդուխտ և Աշխէն թագուհին, ար-
ցունքօտ աշխարհով բայց միխթարար յոյ-
սերով լեցուն: Նոսրովիդուխտ նայելով
շուրջի բազմութեան, ձայնեց. «Դէպի
վաղարշապատ»: Արքայաքրով այս բա-
ռերը արձագանգեցին բոլոր սիրտերուն
մէջ և ժողովուրդէն բարձրացաւ բազմա-
ձայն ճիւղ մը ուրախութեան, բոլորը խե-
լայեղ կ'աղաղակէին. «Թագաւորը փրկուե-
ցաւ, հազար ողջսյն մեր առիւծասիրտ
արքային և հրաշագործ սուրբին»: Մինչև
իրկուեն շարունակուեցան վաղարշապատ
վերադարձի պատրաստութիւնները: Տըր-
գատի երկար ու գիտախիւ վարսերը
այժմ յարգարուած և Մեծն Աղեքսանդրի
հանգոյն գգեստաւարուած, ամայնէն մայ-
րաքաղաք կը վերադառնար:

Արքայական պատգարակին մէջ բազ-
մեր էին թագաւորն ու Գրիգորիոսը, ա-
նոնց երկու կողմերը նոսրովիդուխտ և

Աշխէն թագուհին, գորշ արծաթէ լօղիկ-
ներ հագած: Պատգարակը ուսամբարձ
պալատ տարուեցաւ: Զիւտոր ասպետներ,
նախարարներ կը հետեւէին թափօրին,
Շեփորներու, թմբակներու գոռ ձայներու
մէջ, քուրմերն ու ժողովուրդը կ'երգէին
փառք թագաւորին և խաղաղութիւն Հա-
յոց աշխարհին: Այս մխորին հետ կը
լսուէր նաև քրիստոնիստներու մեղմանոյ
երգը. «Համարածէք, իշխանք, զգրուեա
ձեր ի վեր, համարձին դրունք յաւիտե-
նից և մոցէ թագաւոր փառացոյ»:

Գիշերը կրակներ վառուէր էին տա-
նիքներու և բլուրներու վրայ: Այդ մի-
ջցին քուրմերէն մին ալնյայտնի յու-
ղումով մօտեցաւ թագաւորին, հարցնելու
թէ ո՞վ էր փառաց թագաւորը որուն գովքը
կ'երգուէր: Տրդատ անվարան պատասխա-
նեց՝ «Յիսուս Գրիգորիոս»: Ի՞նչ քաղցր և
որտառուէր է չարիքէն ծնած բարիքը,
հեանքը անհուն գերազմանոց մըն է ուր
մեռնող հոգիները յարութիւն կ'առնեն,
Ժամանակը կը քաւէ իր մեղքը, և թէ
դարբինները ամէն իրկնամուտին չու-
նահարեն անոր շղթաները:

Արքան վաղարշապատ դառնալէն յե-
տոյ, կարծես անդամալուծուած էր: Ա-
պաքինման իր ընթացքը կը դանդաղէր,
մտահոգութիւն պատճառելու չափ իր
շուրջիներուն: Գրիգորիոսը, Նոսրովի-
դուխտ, Աշխէն, ինչպէս Օտաւ և Արտա-
ւազգ իշխանները միշտ իր քովն էին:
Տրդատ խաղաղ քուն չուէր, իր հոգին
լեցուն էր արտմուծեամբ և մութ ձայնե-
րով: Հազարաւորներ կարծես կու լային
իր ներսը: Յանկարծ մութէն անջատուող
դէմքը Հռիփսիմէին: Պահեր կան երբ
հաստ պատերը թափանցիկ կը թուին ըլ-
լալ մեր վրայ խուժող պատկերներու
դէմ: Որքան անգութ են երբեմն յիշա-
տակները, մեր ոսկորներէն ներս ուրու-
նալու աստիճան: Արքային այնպէս կու
գար թէ Հռիփսիմէն կը նայէր իրեն,
սիրտերը հալեցնող արտում ժպիտով մը:
Տրդատ ինքնիքէն ելած, արձակեց անա-
ւոր ճիւղ մը. «Ո՛հ, Աստուած իմ, ներէ
ինծի»: Այս աղաղակը կարծես դուրս կու
գար իր աշխարհէն, որոնց առջև կեցած
էին իր բոլոր զոհերը, իրենց արիւնք

պատմականներով: Գրիգորիոս քանած էր հիւանդին ձեռքերը, մինչ իր շրթները կը մրմնջէին հազիւ լսելի աղօթքը:

— Մի՛ երկմտիր, արքայ, կը յարէր սուրբը, Աստուած մեր հայրերուն պէտք ունի քեզի իր սուրբ գործին համար: Խոսքով դու խոստ եւ Աշխէն թագուհին կու լային, սակայն բոլորի մէջ կը բարախէին յուսադրիչ զգացումներ, որոնք թափ կ'անցնէին անոնց հոգիներէն, ոպիտակ թռչուններու նման: Ընս կը հաւատամ կեանքին, կ'ըսէր Գրիգորիոսը, ւայսինքն ցաւին եւ գերազոյն ողորմութեան, որոնք մտաները տարիներէ ի վեր կը սեղմեն հոգիս: Կեանքը չլթայ մըն է, շինուած անյարթի օղակներէ, եւ տառապանքը անոր սակի հանգոյցը: Երբ մեզի պակսի վիշաք, մեր հոգին կը վերածուի սեղանի մը, անձնատիրութեան աւելցուածներով լեցուն: Խառնը պէտք ունի լոյսին, վերքը՝ դարմանին, դժբախտ՝ օգնութեան: Ինչպէս քնաւթեան՝ այնպէս ալ մարդկային կեանքի մէջ այս իրողութիւնները յաճախ իրարու կը անդիպին եւ կ'արտայայտուին մարդկային գիտակցութենէն վեր տնօրինութեամբ մը, որ գերազանցօրէն առատաձայն է:

Բոլորը տակաւ կը զգային թէ իրարու լալորդոց իրադարձութիւնները նոր հորիզոն մը կը բանային հայ աշխարհի առջև, անցեալը վերջալուստագրեւին պէս: Արքային բժշկութիւնը երազի նոր քօղ մը կը նետէր հայ աշխարհին վրայ, ինչպէս նաեւ երկսայրի սուր մը կը գնէր իրարու թեր ու գէժ ձեռքերու մէջ, նման հովին, որ իրարմէ կը զատորոշէ յարգն ու ցոբհնը: Հայ աշխարհը տակաւ կը թափէր ու կը բարձրանար մակերեսէն վեր, զգալով ջրամոյն արտմութիւնը իր հոգիին: Վասնզի հրաշքը հազարգութիւնն է ճշմարտութեան, մարդէ մարդ փոխանցուած սիրոյ ճամբով: Պէտք չէ մոռնալ որ հրաշքը արգիւնքն է հաւատքին, կա-

րենալ տեսնելու իրերու լոյսը եւ միացնելու ինքզինքը այն հոսանքին՝ որ գաղտնիքն ու փրկարար ստուգութիւնն է կեանքին, միացուցիչ ազգակը Աստուծոյ կամեցողութեան եւ մեր փափաքներուն: Եւ այս ուժը կ'աւելնայ անոնց մէջ, որոնք կրնան կենալ բարձունքներու վրայ, ուր հոգին կը նուաճէ մարմինը եւ ուրկէ կ'արհիլի կ'ըլլայ տեսնել թէ ամէն արարք եւ խորհուրդ կ'ապուած է անվրէպ մեծ եւ անմահ բանի մը:

Մեղքին գիտակցութիւնը տակաւ կը խորոնար արքային մէջ, զօրացնելով չարին գէժ մաքառելու իր ուժը: Զղջումի մէջ է որ կը պողաքերի եւ կը դարբնուի արդարութեան սուրբ: Բաւական չէ ցաւի զործուած յիսալին հոմար, անհրաժեշտ է բարոյապէս ուժաւորուիլ, դարձնելու անցեալը: Արքային մէջ հետզհետէ կը կատարուէր հոգեկան յեղաշրջում մը, լուսաւոր բայց եղբարկան, որ կը ստիպէր զինքը որբագրելու իր ձեռքով գործուած սեղանները եւ վերականգնելու իր անկումէն, որուն մղձաւանջը ունէր: Մինչև այն առնի իրեն անձանթ ոյժ մը կը լուսաւորէր իր հոգին, իրեն զգացնել տալու թէ ինք ճակատագրուած զոհ մը չէր, այլ արժէք մը, մեծ գործի մը ի խնդիր:

Թագաւորի բժշկութենէն յետոյ, պալատականներու եւ ազնուականներու մեծ մասը հաւատքի եկան: Գրիգորիոս, այդ օրերու առաջեալը, կը պատմէր իր շուրջ իններեան մահն ու Յարութիւնը Գրիգորիոսի, որ եկած էր փրկելու մարդկութիւնը: Աշխարհ եկած չէր Ան մեր գրգռութեան թերեւ իրաւունք ունէր, այլ մեր ազատագրման հրովարտակը: Նոր ոգի մը կը բերէր, վանելու ասեղութիւնը եւ սեղծելու նոր եղբայրութիւնը մարդերուն, շնորհելով մեզի երկնաւոր Հօրը որդեգիր ըլլալու առհաւատչեան:

ԵՂԻՎԱՐԴ